

АНТРОПОНІМ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(45)

УДК811.161.3'373.21 + 81'271

DOI:10.24144/2663-6840/2021.1(45).305-311

Михальчук О. Антропонім як об'єкт лінгвістичної експертизи; кількість бібліографічних джерел – 20; мова українська.

Анотація. У статті актуалізовано проблеми суспільних функцій антропоніма. Увага зосереджена на питаннях лінгвістичної експертизи власної назви й деяких аспектах практичної діяльності експерта-лінгвіста. **Актуальність дослідження** зумовлена необхідністю аналізу нових напрямків прикладної антропоніміки та потребою вироблення методології лінгвістичної експертизи власних назв. Антропонім як знакова одиниця мови є комунікативною субстанцією і юридичним знаком. Документально зафіксоване ім'я – це кодова лінгвістична інформація про особу, що при будь-яких розбіжностях у записах стає об'єктом юридичних спорів. **Мета дослідження** – розглянути питання, пов'язані із порушеннями ідентифікаційної функції антропоніма, охарактеризувати теоретичні основи та методологічні підходи до лінгвоекспертного аналізу власних імен людей. **Об'єктом** аналізу є записи особових імен в офіційних документах фізичних осіб, **предметом** – специфіка типології розбіжностей та лінгвістична аргументація встановлення ідентичності імені. Серед **основних завдань**: визначити місце антропонімних одиниць в теорії та практиці лінгвоекспертології, окреслити типологію лінгвістичної експертизи власних імен людей, описати моделі отримання відповідей на питання ідентичності імен. Поставлені завдання конкретизуються на прикладах встановлення ідентичності особового імені. Зокрема, проаналізовано причинно-наслідкові зв'язки відмінностей між записами імен спільного походження, можливості ідентифікації імен різної етимології, практики записів іншомовних особових імен українською мовою та українських імен латинською графікою. Розгляд особового імені як об'єкта лінгвістичної експертизи є своєрідною діагностикою відкритих питань української прикладної ономастики та соціономастики, зокрема, проблем правопису власних назв, лексикографічної інтерпретації та ревіталізації витіснених українських імен. **Результати роботи** можуть бути застосовані при розробці спецкурсів з лінгвоекспертології та в практиці лінгвістичних експертиз, а також послужити базою для вироблення рекомендацій щодо правопису власних назв.

Ключові слова: антропонім, особове ім'я, лінгвістична експертиза, прикладна ономастика, соціономастика, ідентичність

Постановка наукової проблеми. Власні назви людей (особові імена, прізвища, імена по батькові, прізвиська, псевдоніми) є актуальним об'єктом лінгвістичних досліджень з XIX ст. і, як стверджує енциклопедія «Українська мова», «окремі спроби пояснення антропонімів відомі починаючи з давньоруських літописів» [Українська мова 2000, с. 29]. Особливо активізувалися студії з антропоніміки з середини XX століття. Упродовж понад півстоліття здійснено важливі ґрунтовні дослідження, присвячені етимології, словотвірно-структурним характеристикам, регіональним особливостям антропонімії. У цих студіях бачимо антропоніми як особливий клас лексики української мови. В координатах *назва – соціум* зростає важливість цього класу онімів не тільки як національно-культурного мовного надбання, а також посилюються суспільні функції антропоніма як ідентифікатора особи і юридичного знака, що соціалізує й виокремлює людину в суспільному середовищі. Ці функції оніма стають домінуючими в системі мовно-суспільних відносин. Тому окрім порівняльно-історичного, етимологічного та словотвірно-структурного підходу до вивчення власних назв, важливим є дослідження прагматичного характеру. Одним з аспектів вивчення суспільних функцій оніма та прикладного характеру ономастичних досліджень є зростання їх ролі в сфері юридичної лінгвістики. Необхідність аналізу ідентифікаційної функції оніма та вироблення методології лінгвістичної експертизи власних назв зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Аналіз досліджень. Лінгвістична експертиза антропоніма ґрунтується на теоретичних напрацюваннях юридичної лінгвістики в сфері лінгвістичної експертології, основах правописних рекомендацій та етимологічної інтерпретації імен й спирається на надбання ономастичної лексикографії. Значну роль відіграють ономастичні словники та праці з прикладної антропоніміки, які регулюють правописні норми запису власних імен, імен по батькові та прізвищ. До таких праць належать передусім словник-довідник «Власні імена людей» Л.Г. Скрипник, Н.П. Дзятківської [Скрипник 1996], «Словник українських імен» І.І. Трійняка [Трійняк 2005], «Словник сучасних українських прізвищ» Я. Редька [Редько 2007], «Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини)» [Словник 2002], збірник праць «Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами» [Відтворення... 1995], відповідні параграфи «Українського правопису» [Український правопис 2019], монографії «Українські імена і прізвища» Л.Т. Масенко [Масенко 1990], «Антропонімія Закарпаття» П.П. Чучки [Чучка 2009], «Словозмінна парадигматика українських прізвищ» С.Л. Ковтюх, О. М. Кашталян [Ковтюх, Кашталян 2012] тощо. Ці праці частково пояснюють та регулюють правописні норми запису офіційних антропонімів, однак не забезпечують від практичної варіативності та орфографічних помилок. Зазначені явища призводять до розбіжностей у записах імен в різних документах

однієї особи чи однієї родини, до порушень ідентифікаційної функції офіційного антропоніма, а за тим документально зафіксоване ім'я, що є знаком та кодовою лінгвістичною інформацією про особу стає об'єктом юридичних спорів. З погляду права антропонім є мовно вираженим юридичним ідентифікатором особи і будь-які розбіжності в записах імені викликають сумніви щодо ідентифікації особи. Особливо актуалізується це питання в час інформаційних технологій, коли ставлення до імені як до знака в юридичній площині нівелює його етимологічну сутність чи етномовну належність і «при вчиненні ряду юридичних процедур (встановлення родинних стосунків, підтвердження майнових прав, отримання громадянства тощо) ідентичність записів того самого оніма в різних документах стає релевантною юридичною ознакою, і навіть мінімальне орфографічне розподібнення цих записів має небажані юридичні наслідки» [Ажнюк 2017, с. 13]. На стику прикладної ономастики та юридичної лінгвістики номінативні та ідентифікаційні функції антропоніма набувають нових ознак і потребують теоретичного осмислення й практичних рішень, що належать до сфери лінгвістичної експертизи.

Лінгвістична експертиза – це спеціалізоване мовознавче дослідження текстових матеріалів та інших мовних об'єктів для з'ясування питань, що можуть мати юридичні наслідки [Ажнюк 2017, с. 8]. Сьогодні цей інноваційний напрямок українського мовознавства потребує вироблення нових підходів і стандартів до аналізу об'єктів лінгвістичної експертизи. Останнє десятиріччя в українському мовознавстві спостерігаємо посилене зацікавлення теоретичними розробками методологічних основ прикладних аспектів юридичної лінгвістики, зокрема, лінгвоекспертної діяльності. До таких праць належать дослідження Л.В. Ажнюк, О. Л. Доценко, Л.І. Шевченко, Ю.І. Прадіда, Д.Ю. Сизонова, І.В. Шматко, М.О. Рогової тощо. Зокрема, у праці «Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи та методика їх досліджень» Л.В. Ажнюк розглядає основні різновиди текстів, що стають об'єктами лінгвістичної експертизи, з'ясовує підходи до застосування конкретних методів дослідження відповідних матеріалів. Лінгвістичну експертологію як перспективний напрямок сучасного мовознавства, що здатний відповісти на складні питання, що перебувають на перетині юриспруденції та лінгвістики, окреслює в своїх дослідженнях О.Л. Доценко [Доценко 2018, С. 154–156]. Основні завдання та призначення лінгвістичної експертизи, підходи до типології охарактеризовано в статті М.О. Рогової, Т.Д. Лепехи [Рогова, Лепеха, С. 66–72]. Проте присутня теорія та практика лінгвістичної експертизи власних імен людей залишається на периферії лінгвоекспертології й потребує пошуку нових підходів, класифікацій та обґрунтувань. Питання антропонімії в контексті лінгвістичних експертиз спорядично торкається Л.В. Ажнюк в статті «Лінгвістична експертиза як юридичний інструмент», де серед актуальних видів експертиз звертає увагу на власні назви як кількісно потужний масив та ілюструє при-

кладами типологічні розбіжності варіантних документальних записів імен [Ажнюк 2017, с. 13–14].

Мета і завдання дослідження. Мета нашого дослідження – охарактеризувати теоретичні основи та методологічні підходи до лінгвоекспертного аналізу власних імен людей. Це передбачає вирішення низки **завдань**: визначити місце антропонімії в теорії та практиці лінгвоекспертології, окреслити типологію лінгвістичної експертизи власних імен людей, описати моделі отримання відповідей на питання ідентичності документальних записів особових імен. **Об'єктом** аналізу є записи особових імен в офіційних документах фізичних осіб, **предметом** – специфіка типології розбіжностей та лінгвістична аргументація встановлення ідентичності імені. **Матеріалом** для типології об'єкта та визначення методики лінгвоекспертного аналізу є фактологічна база експертних досліджень, виконаних в Українському бюро лінгвістичних експертиз НАН України. Аналіз проведених експертиз відмінних записів імен в особистих документах дає змогу класифікувати матеріал і описати лінгвістичну аргументацію, застосовану в кожному виді й кожній окремій парі розбіжностей документальних записів імен. Для досягнення мети використовуємо **методи**: описовий, системно-структурний, зіставний, лінгвістичного аналізу тексту та метод класифікації.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні існують різні підходи до типології лінгвістичних експертиз. Найпоширенішим є поділ на дві великі групи: 1) експертиза публічних текстів або інших мовних об'єктів; 2) експертиза текстів документів, які самі регулюють суспільні відносини – від нормативних актів найвищого рівня до особистих документів і офіційних листів [УБЛЕ]. Власне останні і є фактологічним матеріалом для проведення лінгвістичної експертизи власних назв людей. Лінгвістична експертиза компонентів власного імені кількісно найпоширеніша в другій групі, належить до типу експертиз за матеріалами справи й її метою є встановлення тотожності імен в офіційних документах.

Основні принципи і методологічні підходи до лінгвістичної експертизи антропоніма спираються на такі основи: 1) мовне оформлення (якою мовою, якою графікою здійснено записи в документах); 2) правопис (орфографічні норми та правила міжмовного перетворення антропоніма); 3) етимологічні характеристики антропоніма і варіативна парадигма офіційних та розмовних особових імен; 4) словотвірно-структурна парадигма, що часто вказує на етномовну належність; 5) законодавчо-правова база щодо документування імен; 6) позалінгвальні чинники. Завдання лінгвістичної експертизи власного імені – співвіднести орфографічні, фонемні чи етимологічні варіанти документально зафіксованих імен та, спираючись на мовознавчі принципи й відповідну методику з урахуванням додаткової мовної та позалінгвальної інформації, підтвердити або спростувати: чи записи (імені, прізвища, імені по батькові) в документах однієї особи

або членів однієї родини є ідентичними. Процедура встановлення опирається на вихідні презумпції тождності і передбачає послідовні відповіді на питання: 1) чи є принципова можливість співвіднести варіанти імен і визнати їхню ідентичність; 2) чи є лінгвістичні підстави вважати ці імена ідентичними (в т. ч. регулярність типових розбіжностей, вплив соціолінгвістичних чинників); 3) визначити (де це можливо) офіційний правописний варіант імені, хоч з юридичного погляду «відповідність чи невідповідність цих записів орфографічним і транслітераційним стандартам не мають принципового значення» [Ажнюк 2017, с. 13].

Причиною звернень про проведення лінгвістичної експертизи щодо встановлення ідентичності імені часто є потреба встановити родинні стосунки через підтвердження тождності записів в особистих документах. Однак об'єктом аналізу є антропонім, а не особа чи родинні стосунки, оскільки лінгвістична експертиза, як зазначає Л. Ажнюк, «дає оцінку фактам мовлення в проекції на диспозицію юридичного припису, який регулює суспільні правовідносини» [Ажнюк 2016, с. 7]. Фіксація імені (в офіційних документах, листах, зверненнях, архівних довідках тощо) є фактом мовлення, мови чи мовної девіації, інформаційним знаком, що потребує лінгвістичного потракткування для ідентифікації або спростування. Методика дослідження передбачає, що відповідь про ідентичність імен має бути недвозначною з опорою на несуперечливі й науково обґрунтовані методики та теоретичний і джерельний інструментарій. При цьому лінгвіст встановлює ідентичність імені в документах, на підставі чого, залучаючи додаткові аргументи, тільки юрист може ідентифікувати особу. Лінгвістична експертиза антропоніма в сучасному українському мовознавстві насамперед спирається на правописну практику, надбання прикладної ономастики та ономастичної лексикографії української та контактних мов. Однак відсутність достатньої теоретичної бази або невідповідність практик міжмовного перетворення імен, фонеморфемні особливості мотиваційних основ прізвищ (зокрема, наявність етимологічно затемнених прізвищ, неоднозначна мотивація основ, діалектне походження прізвищ) потребують додаткових лінгвістичних моделей аргументацій, що ґрунтуються на базових знаннях з етимологічної й структурної ономастики, фонетики, словотвору, історичної граматики тощо.

Типологічно лінгвістична експертиза антропоніма поділяється: 1) *За формальними показниками* відповідно до трикомпонентної структури власних імен людей: експертиза особового імені, експертиза прізвища, експертиза імені по батькові. Кожна підгрупа частково пов'язана між собою. Зокрема, аналіз особового імені безпосередньо пов'язаний з формами імені по батькові та є базовим мотивантом відантропонімних прізвищ, тому кореляційні зв'язки особове ім'я – форма по батькові; особове ім'я – відантропонімне прізвище є важливими не тільки для мотиваційного та структурно-словотвірного аналізу онімної лексики, але й ви-

значальними в процесі проведення лінгвістичної експертизи. 2) *За фактологічним матеріалом*. Це може бути аналіз парадигми імені стосовно: а) однієї особи (особове ім'я, прізвище, ім'я по батькові), б) родини (прізвище, ім'я по батькові). 3) *За обсягом* – один чи кілька компонентів. 4) *За мовними та графічними параметрами* а) в межах однієї мови; б) в межах записів двома чи кількома мовами; в) однією графікою (кириличні або латиничні); г) різні графічні варіанти. Моделювання лінгвістичної аргументації ідентичності імені ґрунтується на відповідних методиках, залежно від типу антропоніма та специфіки розбіжностей.

Розглянемо типи та причинно-наслідкові парадигми розбіжностей й відповідні аргументації лінгвістичної експертизи особового імені.

1. Розбіжності в записах особового імені одного етимологічного походження: а) різні офіційні варіанти (*Панас / Опанас / Афанасій; Соловей / Сильвейстр; Євген / Євгеній; Наталка / Наталя / Наталя; Одарка / Дарія / Дарина*); б) офіційні та розмовні, гіпокористичні, демінутивні варіанти (*Любов / Люба / Любка; Ганна / Нуся; Порфирій / Профирій / Парферій / Прохвир / Фирко; Федот / Тодот*); в) міжмовні етимологічні відповідники: двома мовами (*Надія / рос. Надежда; Пилип / рос. Филипп*) або тільки українською мовою (*Олена / Елена / Глона; Олександр / Шандор / Алесандро; Василь / Ласло; Наталя / Наталля; Катерина / Єкатерина / Катажина*); г) орфографічна варіативність особового імені (субнормативні записи) (*Людмила / Людмила; Владислав / Владіслав; Вячеслав / Вячеслав; Світлана / Светлана*). Модель аргументації для підтвердження ідентичності офіційних варіантів особових імен в межах однієї мови базується на застосуванні своєрідних «лінгвістичних аксіом», які не потребують додаткового доведення, оскільки підкріплені лінгвістичними джерелами, зокрема, словниками особових імен, де вони потрактовані як офіційні етимологічні варіанти. Якщо в документах зафіксовано офіційний варіант імені та його розмовні, гіпокористичні, пестливі, демінутивні варіанти або тільки похідна варіативна парадигма імені (при відсутності в документах офіційного варіанта особового імені) й такі імена зафіксовані в лексикографічних джерелах, то зазвичай достатнім аргументом є застосування практики «лінгвістичних аксіом». Відсутність варіанта імені в наявних словниках потребує додаткових лінгвістичних доказів, зокрема, аналізу фонетичних явищ (чергування та зближення голосних, асиміляція, акомодация, перифрази тощо), соціолінгвістичної ситуації (наявності контактних мов і змішування онімних практик в різні періоди) тощо. Принцип встановлення ідентичності, що базується на етимологічній відповідності особових імен, застосовується як для міжмовних варіантів у записах двома мовами з урахуванням того, що в різних мовах кількість офіційних варіантів споріднених імен може бути різною (зокрема, укр. *Анна / Ганна* – рос. *Анна*; укр. *Панас / Опанас / Афанасій / Танас* – рос. *Афанасий; Мусій / Мойсей* – рос. *Мусей*), і при ідентифікації україн-

ських та іншомовних варіантів особових імен, деякі з яких поширені на порубіжних територіях або регіонах з полінаціональним складом населення як варіанти українських офіційних імен, і фіксуються в словниках як розмовні або окремі офіційні варіанти (*Слизова / Ельжбета* (з угорськ.); *Олена / Глона* (з угорськ.); *Іван / Ян* (з польськ.); *Наталія / Наталля* (з білорус.)). Ідентифікація таких варіантних записів здійснюється методом лінгвістичних аксіом, через аналіз соціолінгвістичної ситуації (контактний білінгвізм, мовна специфіка порубіжних територій) і явищ міжмовної адаптації. Лінгвістичними аргументами для підтвердження ідентичності орфографічних варіантів імені, що виникають як субнормативні записи внаслідок відхилення від правописних норм, є: а) міжмовна інтерференція в ситуації контактного білінгвізму, зокрема, вплив російської чи польської вимови (*Людмила / Людміла; Сава / Савва; Владислав / Владіслав*); б) зміна правописних стандартів (*Вячеслав / В'ячеслав; Зіновій / Зиновій*); в) взаємовплив типологічних парадигм (*Станіслав / розм. Станислав; Владислав / розм. Владіслав*); г) невпорядкованість та неуніфікованість правил орфографічної передачі новітніх запозичень чи відтворення особових імен представників етнонаціональних спільнот українською мовою (*Ніколета / Ніколетта / Ніколет; Міхаель / Михаель / Міхаела; Ізмаїл / Ісмаїл; Наїле / Наїла / Наїле*).

2) Розбіжності у записах особових імен через різну кількість компонентів. Причина: можливість присвоєння подвійного імені або двох (кількох) особових імен для найменування однієї особи. Мовна практика використання таких імен часто призводить до: а) фіксації в окремих документах редукованої форми особового імені фізичної особи, до складу якого входить більше, ніж один онімний компонент (*Богдан-Геор / Богдан*); б) різного графічного оформлення внаслідок змішування подвійного імені та двох імен в усному мовленні (*Анна-Марія / Анна Марія*). Підставами для лінгвістичної аргументації ідентичності таких записів імен є: законодавча база щодо присвоєння особового імені; соціолінгвістичні характеристики (аналіз практики хрещення двома іменами в католицькому віросповіданні; національні особливості відповідних мов і культур тощо); мовленнєва практика номінації особи та стереотипи присвоєння однокомпонентного особового імені, що призводить до уніфікації записів; практична адаптація; позалінгвальні чинники, зокрема, особливості заповнення формуляра тощо.

3) Запис в документах однієї особи особових імен різного етимологічного походження: а) сплутування українських особових імен. Причина: наявність однакових розмовних, гіпокористичних та пестливих варіантів для офіційних імен різного етимологічного походження та змішування цих варіантів в мовленнєвій практиці (*Вероніка / Віра* (через *Вірка, Віруся, Вера, Вірця*); *Олена / Уляна* (через *Оля, Олянка, Ольця*), *Ганна / Галина* (через *Галя, Галька, Ганя*), *Олександра / Оксана* (через *Саня, Санька*) *Віталій / Віктор* (через *Вітя, Вітько, Вітуль, Вітась*). Лінгвістична аргументація

ідентичності таких імен в документах однієї особи базується на експлікації можливостей, аналізі варіативної парадигми імені, паронімічній близькості основ, соціолінгвістичних даних (етномовна характеристика регіону, віросповідання (католицьке і православне; ім'я хрещене й світське), міграція носія імені та поширеність офіційного імені та його варіантів в різних регіонах України; б) змішування українських та іншомовних особових імен. Зокрема, поширена практика використання взаємозамінних варіантів етимологічно віддалених імен при запису єврейських та слов'янських імен (*Вигдер / Віктор, Лейб / Лейба / Лев, Сендер / Олександр; Борух / Богдан; Сара / Софія / Сося*). Лінгвістичними підставами для ідентифікації таких імен в документах однієї особи є онімна паронімія, наявність спільних проміжних гіпокористичних варіантів та значна прецедентна практика уживання імен як взаємозамінних варіантів, що знайшло віддзеркалення в теоретичних працях та зафіксовано в нормативних словниках і довідниках [Гиль 1989; Справочник личных имен... 1987, с. 40–45]. Глобалізаційні й міграційні процеси призводять до появи нових «етимологічно необґрунтованих» пар особових імен для номінації однієї особи, що найчастіше з'являться в усному мовленні через паронімічне зближення основ (*Гульджан / Жанна* (через *Гульжана*), *Марсель / Марко* (через *Марик*); *Данід / Данило* (через *Даня*). Проте через недостатнє теоретичне обґрунтування і кількісно обмежену базу даних такі пари в практиці лінгвістичних експертиз зазвичай не підлягають позитивному висновку щодо тотожності в документах.

4) Відтворення кирилических записів імен латинською графікою. Причинами розбіжностей є: а) посередництво інших мов, зокрема, транслітерація з української або російської (*Олена / рос. Елена – Olena, Elena, Yelena*); б) відтворення латинкою з різних кирилических варіантів однієї мови (*Євген / Євгеній – Yevhen / Yevhenii*); в) застосування різних принципів (різні періоди, недотримання чинних норм, посередництво інших мов, що базуються на латинській графіці (італійської, польської, німецької, литовської тощо) і послуговуються власними засадами щодо відтворення українських імен (*Bohdan / Bogdan; Sofiia / Sofiya / Sofi; Andrii / Andriy / Andrew / Andreas; Marko / Mark / Markas*). Лінгвістична аргументація ідентичності записів спирається на аналіз транслітераційних стандартів та практик відтворення кирилических записів латинською графікою в різні періоди; недотримання чинних норм, посередництво інших мов і документів іншими мовами, аналіз практик міжмовних перетворень (кількість та якість, послідовність записів). При цьому слід враховувати особливості адаптації імені в різних соціолінгвістичних ситуаціях, коли при міжмовних перетвореннях імен, окрім практики традиційних відповідників, транслітерації, транскрипції, застосовуються стратегії одомашнення чи очуження.

5) Розбіжності в записах українською мовою іншомовних особових імен. Труднощі іден-

тифікації особових імен представників етнічно-національних спільнот та мігрантів, пов'язані із застосуванням різних принципів міжмовних перетворень та неусталеністю правил міжмовного перекладу власних назв. До того ж кожна пара іншомовно-українського відтворення імен потребує окремих виважених підходів і аргументів як лінгвістичного, так і позалінгвального характеру [Ажнюк 2012; Берегасі, Черничко 2011]. Окресливо тільки загальні причинно-наслідкові явища розбіжностей кирилических записів таких імен та типові аргументи для ідентифікації: а) фонетичні варіанти (*Абдала / Абдула; Мухамед / Мохамед / Моххамед*). Причини розбіжностей: варіативність в різних національних традиціях; неусталеність правописних практик; особливості фонетичної адаптації в українському мовному середовищі: українсько-російська інтерференція, що призводить до сплутування літер *u / i* (*Бесик / Бесік*), *a / o* (*Абдурахман / Абдурахмон*); неусталеність та непослідовність відтворення буквосполучень чи звуків з англійської та інших мов, що призводить до взаємозаміни *ч / ш* (*Шахір / Чахер*), *г / к* (*Маргар / Маркар*), *у / в* (*Антуан / Антван*), *г / х* (*Хуан / Гуан*); б) багатокомпонентність та послідовність запису елементів імені *Дов Бен / Дов-Бен Зіон / Дов Бен Зіон; Нарендра Кумар / Нарендакумар*. Аргументація лінгвістичної ідентифікації таких записів імен спирається на а) специфіку відтворення іншомовної власної назви українською мовою різними способами: 1) транскрипція, 2) транслітерація, 3) комбінований підхід – поєднання транскрипції і транслітерації при відтворенні різних елементів власної назви, 4) використання традиційних імен-відповідників; 5) зміну транслітераційних стандартів; б) врахування посередництва англійської, французької та деяких інших мов для відтворення, наприклад, арабських чи китайських імен; в) позалінгвальні фактори: відмінності формулярів, у яких фігурують різні записи імен, кількісна та якісна невідповідність компонентів імені в різних національних традиціях тощо. Лінгвістичне підтвердження ідентичності записів іншомовних імен не завжди дозволяє запропонувати єдиний правописний варіант, що пов'язано як із зазначеними

вище причинами, так і особливостями функціонування споріднених особових імен в різних національно-культурних середовищах.

Записи імен в особистих документах є лакмусовим папірцем, що вказує на прогалини прикладної ономастики, відсутність певних типів словників та інструкцій щодо міжмовного відтворення власних назв. Разом з тим лінгвістична експертиза імені дозволяє відновити ідентифікаційну функцію оніма, формувати позитивні висновки щодо особистої належності документів і є доказовою базою для вирішення прагматичних питань правової сфери.

Висновки. Лінгвістична експертиза антропоніма – це мовознавчий аналіз записів імен в особистих документах (офіційних листах, архівних витягах тощо), результати якого оформлені у вигляді експертного висновку й затребувані переважно в правовому полі. Розробка типології лінгвістичної експертизи імені спирається на регулярний характер орфографічних, фонеморфемних, структурних розбіжностей в практиці документування і є основою для вироблення низки методик в сфері лінгвістичної експертології. Практика аналізу дозволяє виробити критерії доцільності застосування моделей лінгвістичних аргументацій та прийомів в ході виконання лінгвістичної експертизи імені та простежує можливий рівень їх об'єктивності у встановленні ідентичності документальних записів. Разом з тим аналіз мовних та соціолінгвістичних причин виникнення розбіжностей в документальних записах імен дозволяє деталізувати основи правописної практики міжмовних перетворень власних назв та сприяє виробленню нормативних стандартів запису українською мовою особових імен представників етнічнонаціональних спільнот та груп, нових запозичень, і може стати матеріалом для правописних рекомендацій щодо соціонормативного врегулювання запису власних назв, а також свідчить про потребу оновлення українського іменника та ревіталізації українських імен, що витіснені з активного використання в документах під впливом російськомовної антропонімії парадигми. Результати дослідження можуть бути застосовані при розробці спецкурсів з лінгвоекспертології та в практиці лінгвістичних експертиз.

Література

1. Ажнюк Б.М. Переклад і міжмовна ідентифікація власних імен. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство: збірник наукових праць*. Київ: Видавничий дім Д. Бураго, 2012. С. 228–236.
2. Ажнюк Л.В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження. *Мовознавство*. 2016. № 3. С. 3–18.
3. Ажнюк Л.В. Лінгвістична експертиза як юридичний інструмент. *Магістеріум. Мовознавчі студії*. 2017. Вип. 66. С. 8–15 [Електронний ресурс]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_mov_2017_66_4.
4. Берегасі А., Черничко С. Угорсько-українські міжмовні контакти в антропонімії. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Випуск XXIX–XXXI*. Івано-Франківськ, 2011. С. 237–241.
5. Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами: збірник наукових праць. Київ. 1995. 175 с.
6. Гиль П. Имена и традиция. Краткий словарь еврейских имен. Иерусалим, 1989. 124 с. [Електронний ресурс]. URL: <https://ua1lib.org/book/3027539/131230?id=3027539&secret=131230>.
7. Девлетов Р.Р., Калинин Г.М., Прадид Ю.Ф. Краткий русско-украинский и украинско-русский словарь: крымскотатарские фамилии, имена, отчества. Симферополь: Таврия-Плюс, 2000. 128 с.
8. Доценко О.Л. Лінгвістична експертологія в системі підготовки студентів-філологів. *Українська*

мова в юриспруденції. *Збірник наукових праць*, 2018. С. 154–157. [Електронний ресурс]. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua>.

9. Ковтюх С.Л., Кашталян О.М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ: монографія. Кіровоград: ПОЛІМЕД-Сервіс, 2012. 256 с.

10. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. Київ: Т-во «Знання», 1990. 48 с.

11. Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ: У 2-х томах. Львів, 2007. Т. 1: А–М. XXVI. 720 с.

12. Рогова М.О., Лепеха Т.В. Типи лінгвістичних експертиз. *Історія, філософія*. С. 66–72. [Електронний ресурс]. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua>.

13. Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей. Словник-довідник. Київ: Наукова думка, 1996. 335 с;

14. Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини). Чернівці: Букрек, 2002. 423 с.

15. Справочник личных имен народов РСФСР. Москва: Русский язык, 1987. 656 с.

16. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.

17. Українська мова. Енциклопедія. Київ: «Українська енциклопедія», 2000. 752 с.

18. Українське бюро лінгвістичних експертиз [Електронний ресурс]. URL: <http://lingvoexpert.org.ua>.

19. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

20. Чучка П. Антропонімія Закарпаття. Ужгород, 2008. 672 с.

References

1. Azhniuk B.M. (2012) Pereklad i mizhmovna identyfikatsiia vlasnykh imen [Translation and interlingual identification of proper names]. *Akademik Oleksandr Savych Melnychuk i suchasne movoznavstvo: zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: Vydavnychi dim D. Buraho. S. 228–236 [in Ukrainian].

2. Azhniuk L.V. (2016) Typolohiia ob'ektiv lnhvistychnoi ekspertyzy i metodyka yikh doslidzhennia [Typology of objects of linguistic expertise and methods of their research]. *Movoznavstvo*. № 3. S. 3–18 [in Ukrainian].

3. Azhniuk L.V. (2017) Lnhvistychna ekspertyza yak yurydychnyi instrument [Linguistic expertise as a legal tool]. *Mahisterium. Movoznavchi studii*. 2017. Vyp. 66. S. 8–15 [in Ukrainian].

4. Berehsasi A., Chernychko S. (2011) Uhorsko-ukrainski mizhmovni kontakty v antroponimii [Hungarian-Ukrainian interlingual contacts in anthroponymy]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filolohiia*. Vypusk XXIX–XXXI. Ivano-Frankivsk. S. 237–241 [in Ukrainian].

5. Vidtvorennia ukrainskykh vlasnykh nazv (antroponimiv i toponimiv) inozemnyimi movamy: zbirnyk naukovykh prats (1995) [Reproduction of Ukrainian proper names (anthroponyms and toponyms) in foreign languages]. Kyiv. 175 s. [in Ukrainian].

6. Gil P. Imena i tradiciya. Kratkiy slovar evreyskikh imen (1989) [Names and Tradition. A Brief Dictionary of Jewish Names]. Ierusalim. URL: <https://ua1lib.org/book/3027539/131230?id=3027539&secret=131230> [in Russian].

7. Dvletov R.R., Kalinchuk G.M., Pradid Yu. (2000) F. Kratkiy rusско-ukrainskiy i ukrainsko-russkiy slovar: krymskotatarskie familii, imena, otchestva [Concise Russian-Ukrainian and Ukrainian-Russian dictionary: Crimean Tatar surnames, first names, patronymics] Simferopol: Tavriya-Plus. 128 s. [in Russian].

8. Dotsenko O.L. (2018) Lnhvistychna ekspertolohiia v systemi pidhotovky studentiv-filolohiv [Linguistic expertise in the system of teaching students-philologists]. *Ukrainska mova v yuryspruntsii. Zbirnyk naukovykh prats*. S. 154–157. [Elektronnyi resurs]. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua>. [in Ukrainian].

9. Kovtiukh S.L., Kashtalian O.M. (2012) Slovozmenna paradyhmatyka ukrainskykh prizvyshch: monohrafiia [Word-changing paradigm of Ukrainian surnames] Kirovohrad: POLIMED-Servis. 256 s. [in Ukrainian].

10. Masenko L.T. (1990) Ukrainski imena i prizvyshcha [Ukrainian first names and surnames] Kyiv: T-vo «Znannia». 48 s. [in Ukrainian].

11. Redko Yu. (2007) Slovnyk suchasnykh ukrainskykh prizvyshch: U 2-kh tomakh [Dictionary of modern Ukrainian surnames in 2 t.]. Т. 1: А–М. XXVI. Lviv. 720 s. [in Ukrainian].

12. Rohova M.O., Lepekha T.V. Typy lnhvistychnykh ekspertyz [Types of linguistic examinations]. *Istoriia, filosofiiia*. S. 66–72. [Elektronnyi resurs]. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua> [in Ukrainian].

13. Skrypnyk L.H., Dziatkivska N.P. (1996) Vlasni imena liudei. Slovnyk-dovidnyk [Proper names of people. Dictionary-reference]. Kyiv: Naukova dumka. 335 s. [in Ukrainian].

14. Slovnyk prizvyshch: praktychni slovozmynno-orfohrafichnyi (na materialy Chernivechchyny) [Dictionary of surnames: practical word-change-spelling]. Chernivtsi: Bukrek, 2002. 423 s. [in Ukrainian].

15. Spravochnik lichnykh imen narodov RSFSR [Directory of personal names of the peoples of the RSFSR]. Moskva: Russkiy yazyk, 1987. 656 s. [in Russian].

16. Triiniak I.I. (2005) Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].

17. Ukrainska mova. Entsyklopediia (2000) [Ukrainian language. Encyclopedia]. Kyiv: «Ukrainska entsyklopediia». 752 s. [in Ukrainian].

18. Ukrainske biuro lnhvistychnykh ekspertyz [Elektronnyi resurs]. URL: <http://lingvoexpert.org.ua>.

19. Ukrainyskiy pravopys. Kyiv: Naukova dumka, 2019 [in Ukrainian].
20. Chuchka P. (2008) Antroponimiia Zakarpattia [Anthroponymy of Transcarpathia]. Uzhhorod 672 s. [in Ukrainian].

ANTHROPONYM AS AN OBJECT OF LINGUISTIC EXPERTISE

Abstract. In the article it is actualized the problems of social function of anthroponym. The main attention is focused on the issues of linguistic expertise of personal name and some aspects of the linguists' practical activity. **The relevance of the study** is caused by the need to analyze new aspects of applied anthroponymy and the need to develop a methodology of linguistic examination of personal names. The anthroponym as a sign unit of language is a communicative substance and a legal sign. The documented name is coded linguistic information about the person and it becomes the subject of legal dispute in case of any discrepancies in the records. **The aim of the study** is to consider issues related to violations of the identification function of anthroponym, to characterize the theoretical foundations and methodological approaches to linguistic expert analysis of personal names. **The research object** is the recording of personal names in official documents of individuals. **The research subject** is the specifics of the typology of differences and the linguistic argumentation of establishing identity of the name. **The main objectives** of the study: to determine the place of anthroponymic units in the theory and practice of linguoexpertology, to outline the typology of linguistic examination of personal names, to describe the models of obtaining answers to the question of identity of names. The **objectives** are specified on examples of establishing the identity of a personal name. A brief description of typological differences and aspects of linguistic argumentation of the identity of records of personal names is given. In particular, the causal relationships of differences between records of names of common origin, the possibility of identifying names of different etymologies, the practice of recording foreign personal names in Ukrainian and Ukrainian names in Latin graphics are analyzed. Consideration of the personal name as an object of linguistic expertise is a kind of diagnosis of open issues of Ukrainian practical onomastics and socio-onomastics, in particular, problems of the orthography of personal names, lexicographic interpretation and revitalization of displaced Ukrainian names. **The results of the study** can be used in the development of special courses in linguistic expertise and in the practice of linguistic examinations, also they can serve as a basis for making recommendations on the orthography of personal names.

Keywords: anthroponym, personal name, linguistic expertise, practical onomastics, socio-onomastics, identity.

© Михальчук О., 2021 р.

Оксана Михальчук – кандидат філологічних наук, завідувач відділу мов України Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Київ, Україна; oksmykhalchuk@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9278-9341>

Oksana Mykhalchuk – Candidate of Philology, O.O. Potebnia Institute of Linguistics, Languages of Ukraine Department, Kyiv, Ukraine; oksmykhalchuk@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-9278-9341>